

UOT: 37.01

**TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT DƏ RƏNG ƏN MÜHÜM İFADƏ
VASİTƏLƏRİNDƏN BİRİDİR**

Məmmədova Aybəniz Əli qızı, Kazımova Xəyalə Eyvaz qızı
Gəncə Dövlət Universiteti
sebine-sabina-memmedova@mail.ru

Xülasə: Bu məqalədə rənglərdən və onların ifadə vasitələrindən bəhs edir. Təsviri incəsənətdə rəng dairəsi və ya çevrəsi anlayışı mövcuddur ki, bu da rəng tonlarının spektral ardıcılıqda keçid çalarlarını əks edir. Rəng dairəsinin vasitəsi ilə bir-birini tamamlayan rəng tonları seçilir. Ənənəvi rəngkarlıqda əsas, bazis rənglər kimi qırmızı, sarı, göy qəbul edilib. Bu rənglər xalis rəng kimi də tərif edilir, çünki onlar digər rənglərin qarışılmasından əmələ gəlmir. İkinci dərəcəli rəng qrupunu əsas üç rəngin qarışmasından yaranan rənglər təşkil edir. Bura yaşıl, narıncı, bənövşəyi rənglər aiddir. Bu altı rəngin hər birini qonşu rənglə qarışdıraraq, daha yeni altı rəng əldə edilir ki, bu da üçüncü qrupu formalaşdırır.

Açar sözlər: rənglər, təsvir, palitra, kolorit, ton, işıq.

Ключевое слова: цвета, образ, палитра, цвет, тон, свет.

Keywords: colors, image, palette, color, tone, light.

Təsviri incəsənətdə rəng ən mühüm ifadə vasitələrindən biridir. Onun düzgün istifadəsi ilə əhval-ruhiyyəni kökləmək, tamaşaçıya güclü emosional təsir etmək mümkündür ki, bu amilə əsasən müxtəlif mədəniyyətlərdə müəyyən rəng simvolikası formalaşmışdır. Rənglərin insan psixikasına olan güclü təsiri haqqında Höte yazır: "...rənglər ruha təsir edir. Onlar bizi sakitləşdirən və ya həyəcanlandıran hiss oyatmağa qadirdilər." Məhz rənglərin qruplaşdırılması prinsipi də onların psixoloji təsiri ilə bağlıdır (isti-soyuq, statik, neytral). Predmetlərin əks etdirdiyi və ya şüalandırdıqları işığın spektral tərkibinə müvafiq formalaşan vizual təsəvvürlər rəng kimi tərif edilir. Predmetlərin rəngi yoxdur, biz rəngi ancaq predmetlərin üzərinə işıq düşəndə qavrayırıq. Bu halda, rəng üç amilin qarşılıqlı təsirindən formalaşır: işıq mənbəyi, obyekt və müşahidəçi.

Rəng bizdə müəyyən məkan hissəsinin yaranmasında da öz fizioloji rolunu oynayır. İsti rənglər predmetləri bizə yaxılaşdırır, soyuq rənglər isə onları uzaqlaşdırır. Mavilik çox olduqca bizi predmetdən ayıran hava və ənginliyi daha artıq hiss edirik. Məhz bu mənada rəng perspektivinin də olduğu bəlli olur. Rəngin formalaşması işıq dalğasının uzunluğundan asılıdır. Ən uzundalğalı – qırmızı, ən qıscadalğalı – bənövşəyidir. Rəngin qavranması predmetin işığın şüasını udub-əks etmək qabiliyyətindən asılıdır. Rəng nəzəriyyəsi onun baza prinsiplərinə əsaslanır. Burada ilk növbədə rəngin səciyyəvi xüsusiyyətini qeyd etmək vacibdir.

- *Rəng tonu (Hue)* – hər hansı bir konkret rəng, məsələn qırmızı, göy, sarı.

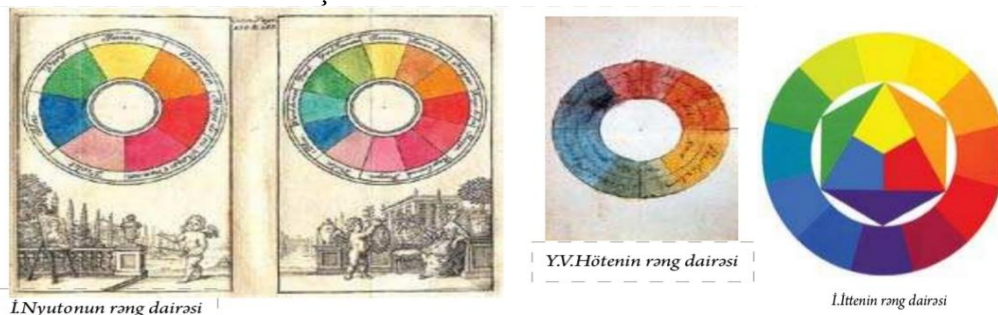
- Rəngin dolğunluğu (saturasiya) Saturation (solğun – tünd), rəngin dolğunluğunu və ya tutqunluğunu müəyyən edir. Eyni rəngin intensivliyi fərqli olduğunda tamamilə başqa təsir göstərir. Ənənəvi olaraq saturasiya, yəni rəngin dolğunluğu, boz rəngdən fərqi ilə qeyd edilir. Nə qədər ki, boz pıqmenti çoxdur, o qədər də rəng solğundur.

- Rəngin işıqlığı (Lightness)

rəngin ağ rəngə çatmasını əks edir. Məsələn, hər bir rəngin parlaqlığının minimuma enməsinə qara rəng verir. Və əksinə, rəngin maksimal parlaqlıq dərəcəsi onu qırır.

- Rəngin parlaqlığı (Brightness) rəngin qara rəngə doğru tündləşməsinin göstəricisidir.

Təsviri incəsənətdə rəng dairəsi və ya çevrəsi anlayışı mövcuddur ki, bu da rəng tonlarının spektral ardıcılıqda keçid çalarlarını əks edir. Rəng dairələri nəzəriyyəsi XVII-XVIII əsrlərdə formalaşmağa başlayıb. İlk olaraq bu tip rəng diaqram, İsaak Nyuton tərəfindən 1666-cı ildə təklif edilmişdi.

Daha sonralar bu nəzəriyyə Höte və İten tərəfindən işlənilmişdir. Bu mistik-fiziki nəzəriyyələrin əsasını xeyr ilə şərin mübarizəsi təşkil edirdi və qalib rənglər kimi ilk və əsas Qırmızı, Sarı və Göy rənglər çıxış etdiyindən, dairə məhz bu rənglərin əsasında tərtib olunur. Rəng dairəsinin vasitəsi ilə bir-birini tamamlayan rəng tonları seçilir. Ənənəvi rəngkarlıqda əsas, bazis rənglər kimi qırmızı, sarı, göy qəbul edilib. Bu rənglər xalis rəng kimi də tərif edilir, çünki onlar digər rənglərin qarışılmasından əmələ gəlmir. İkinci dərəcəli rəng qrupunu əsas üç rəngin qarışmasından yaranan rənglər təşkil edir. Bura yaşıl, narıncı, bənövşəyi rənglər aiddir. Bu altı rəngin hər birini qonşu rənglə qarışdıraraq, daha yeni altı rəng əldə edilir ki, bu da üçüncü qrupu formalaşdırır. Rənglərin təsnifat metodologiyasında onların xromatik və axromatik qruplara ayrılması mühüm yer tutur. Axromatik rənglər günəş spektoruna daxil olmayan rənglərdir, yəni ağ, boz və qararənglər. Bu təsnifat 1922-ci ildə Kolometriya üzrə Amerika komissiyası tərəfindən verilmişdir. Axromatik rənglər dairədə bir birinin qarşısında olan rənglərin sintezi nəticəsində yaranır. Bütün digər rənglər xromatikdir.

Rəngkarlıq əsərində lokal ləkələri ümumi koloritə, ümumi harmoniyaya tabe etmək üçün hər bir rəngdən ötrü müəyyən işıq altında yeni rəng alan müvafiq çalar – ton tapmaq lazımdır. Belə ki, rəssamın palitrasındakı boyalar təbii rəng parlaqlığına malik deyil (ağ rəngin parlaqlığı günəşdən işıq alan ağ rəngin yalnız dördüdə birini təşkil edir). Məhz buna görə rəssam gərçəkliyədən yaranan eyni təəssürata yalnız boyaların xüsusi qarışığı və nisbəti ilə nail ola bilər. Ton əsas rəngin spektrində olan yeri, işıqlılığı və təmizliyi (ağ rəngin qarışığı, onun nisbəti və ya tamamilən qatqısız) ilə müəyyən edilir. Spektrdə adı göstərilən bir rəngin bir necə tonu mövcud ola bilər.

Kolorit əsərdə rəng və tonların ümumi təşkilidir və onların birinə nisbi münasibətləridir. Kolorit o zaman tamamlanmış olur ki, tabloda müxtəlif rənglərin nisbəti obraz vəzifələrinə cavab vermiş olsun. “Color” sözü latın mənşəyilidir və rəng kimi tərcümə edilir. Rənglərin insan psixologiyasına təsiri və ümumi simvolikası. Rənglərlə bağlı insanlar müxtəlif fikirdə

olsalar da, nəfəs alma, qan dövranı, nəbz, əzələ fəaliyyəti rənglərə görə dəyişir. Rənglər insanı fəallaşdırır, sakitləşdirir, həyəcanlandırır, üşüdə və ya isidə, narahatlıq və ya rahatlıq gətirə bilər. İsti rənglər sarı, qırmızı, narıncı, qəhvəyidir. Soyuq rənglər yaşıl, mavi, bənövşəyi və bozdur. Soyuq rənglər qan dövranının azalmasına, damarların genişlənməsinə səbəb olur. İsti rənglər isə əksinə, qan dövranının artmasına, narahatlığın çoxalmasına səbəb olur. Parlaq rənglər aktivlik hissi verir. Tutqun rənglər isə istirahət və rahatlıq hissi bəxş edir.

Ag – neytral rəngdir, lakin bütün rənglərin sintezindən əmələ gəlmişdir. Ağ, günəş şüalarını olduğu kimi əks etdirir. Bu baxımdan ağ rəng şəfalığı, salığı, sabitliyi əks etdirir. Onda həm işıq parıltısı, həm də buz soyuqluğu var. Toy günü gəlinlərin bu rəngdə geyinməsi də bu təmizliyə işarədir. Ağ rəngə üstünlük verən insanlar hadisələrin mərkəzində olmaq istəyən, həyatsevər, işgüzar insanlar olurlar.

Qara - Qara rəng günəş şüalarını içinə çəkir və çölə hər hansı bir rəng buraxmır. Qara, şüuraltı olaraq, başqalarında maraqlı və qəribə təəssürat oyatmaq istəyənlərin rəngidir. Belə insanlar öz həssaslığını boğmağa çalışır. Cəsur, təşəbbüsə meyilli, sağlam xarakterli olurlar. Bu rəng tez inciyən insanlar üçün müdafiə rolunda çıxış edir. Qara rəngdən həddən artıq istifadə həyatın inkarına, xaosa, boşluğa gətirib çıxara bilər.

BOZ – qara ilə ağ rəngin birləşməsidir. Bu rənglər, hər biri tək istifadə olunduqları zaman yeknəsək görünürlər. Lakin bacarıqlı bir əlin köməyi ilə uyğun aksesuarlarla gözəl şeylər meydana gətirmək olar. Boz, diplomatik və ağır rəng olmasına baxmayaraq, hərəkətsizliyi, ciddiyyəti təmsil edir.

QIRMIZI – bu rəng güc, sağlamlıq və həyat eşqinin rəngidir. İnsanın təsvir üçün istifadə etdiyi ən qədim rəngdir. Həyata açıq, sadə, kompleksiz baxanların rəngidir. Əgər təbiətə sakit bir insan bu rəngə üstünlük verirsə, demək bu rəngdən güc, enerji alır. Bir çox yemək firmalarının loqoları qırmızıdır. Işıqforlarda dayanma işarəsi də qırmızıdır.

MAVİ – mənəvi yüksəkliyi, salığı simvolizə edir. Özünə inamlı, həyatda və karyerada önəmli yer tutmaq üçün daim çalışanların rəngidir. Mavi rəng sevənlər səyahətə meyilli olur, dəniz, su daim onları özünə çəkir. Göy üzü, dəniz mavidir. Göyün qatılığı, tündlüyü artıqca dərinliyi də artır. Mavi rəng sakitləşdirici rəngdir.

YAŞIL – mülayim və səmimi insanların rəngidir. Sakitliyi xoşlayır, diqqət mərkəzində olmağı sevmirlər. Lakin uzun müddət istifadə edildikdə yorucu təsir bağışlayır. Yaşıl cavanlığın, yazın rəngidir. Işıqforlarda yaşıl rəng “keç” mənasındadır. Avtomobilin qısa fəraları yandırıldıqda pəneldə göstərici olaraq yaşıl işıq yanır. Şəhərlərarası məsafəni göstərən yol lövhələri də demək olar ki, yaşıl rəngdədir. Yaşıl da inam, arxayınçılıq, rahatlıq və qismən bir dərinlik var. Yataq otağının yaşıl rəngə boyadılması ailədə sakitliyə, mətbəxin yaşıl rəngə boyadılması isə aşpazların həvəslə işləməsinə səbəb olur.

NARINCI – bu rəng çox tez diqqət çəkir. Əgər bir məhsulda narıncı rəngdən istifadə edilsə, “Bu məhsul hamı üçündür” mesajı verilir. Balaca uşaqlar üçün hazırlanan oyuncaq və geyimlərdə bu rəng üstünlük təşkil edir. İnsanlar bu rəngin olduğu yerə rahat və asanlıqla daxil ola biləcəkləri hissəyə qapılırlar. Bu rəngi sevənlər, başqalarının şöhrət işığında parıldamağı sevməyənlərdir. Bir qədər tərs, lakin ümumilikdə mehriban, dəyişkən şəraitə asanlıqla uyğunlaşırlar.

QƏHVƏYİ – güclü insanların rəngidir. Hərəkət və fikirlərində tələskənliyə yol vermirlər. Təmkinli və dolğun olduqları üçün hər şeyi öncədən düşünüb, addım atırlar. Ciddi insanlardır. Həyatın digər sahələrində olduğu kimi sevgidə də sakit və təmkinlidirlər. Daim düşünməyə meyllidirlər.

ÇƏHAYI – müdafiəyə, simpatiyaya, sevgiyə ehtiyac hiss edənlərin rəngidir. Onlarda tez-tez özünə inamın çatışmadığı hiss olunur. Həyatı çox zaman nağıla bənzədir, xəyalpərəst

olurlar. Xəyaldan ayrılıb reallığı görəndə böyük sarsıntı keçirirlər. Həyat rəngidir. Bu rəngi sevənlər həyatı sevir, ondan zövq almağı bacarırlar.

SARI – bu rəngə üstünlük verənlər cəsarətli, insanları özünə cəlb etməyi bacaran, fasiləsiz olaraq yeni informasiya axtaran, eqosentrik, şən və həzircavab olurlar. Hakimiyyəti sevir, elmdə, incəsənətdə uğur qazana bilirlər. Daim xoşbəxtliyə can atır və nail olmaq üçün əllərindən gələni edirlər. Çatışmayan cəhətləri lovğa, dikbaş olmalarıdır. Rəngdə bir parlaqlıq və istilik var. Rahatlığı və aydınlığı təmsil edir. İşıqlarda yanan sarı işıq “hazır ol” mənasını verir. Sarı rəngdə bir keçicilik var. Günəşin sarı işıqlarında da keçicilik var.

BƏNÖVŞƏYİ – bu rəng palitra üzərində bir miqdar mavi ilə qırmızının qarışığından ibarətdir. Mavi yaradıcı, rahatlıq rəngidir. Qırmızı isə təzyiqi artırان, sərtlik aşılayan rəngdir. Bənövşəyi rəng, bu iki rəng arasında hərəkət edən rəngdir. Hansına daha yaxın olarsa, ona uyğun təsir göstərir. Tünd tonu şiddət və yoxluğu aşılayır. Açıq tonu isə xəyal və rahatlığı aşılayır.

Ədəbiyyat

1. Баззьянц С.Б. Художник, пространство, среда. М., 1983.
2. Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты. М., 1981.
3. Беда Г.В. Живопись и ее изобразительные средства.
4. Бойс М. Зороастрийцы. Верования и обычаи. С.-Пб., 1994
5. Боров Ю. Эстетика. М., 1981.

ЦВЕТ – ОДНО ИЗ ВАЖНЕЙШИХ СРЕДСТВ ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ

Мамедова Айбаниз Али кызы, Казымова Хайала Еуваз кызы

Резюме

В данной статье рассматриваются цвета и средства их выражения. В изобразительном искусстве существует понятие цветового круга или круга, которое представляет переходные оттенки цветовых тонов в спектральной последовательности. Цветовые тона, дополняющие друг друга, подбираются с помощью цветового круга. В традиционной живописи в качестве основных, основных цветов были приняты красный, желтый и синий. Эти цвета также определяются как чистые цвета, поскольку они не образуются путем смешивания других цветов. Вторичная группа цветов состоит из цветов, образованных путем смешивания трех основных цветов. Сюда входят зеленый, оранжевый, фиолетовый цвета. Смешивая каждый из этих шести цветов с соседним, получают шесть новых цветов, образующих третью группу.

COLOR IS ONE OF THE MOST IMPORTANT MEANS OF EXPRESSION IN FINE ART

Mammadova Aybaniz Ali, Kazimova Hayala Eyvaz kızı

Summary

This article discusses colors and their means of expression. In the visual arts, there is a concept of a color circle or circle, which represents the transition shades of color tones in a spectral sequence. Color tones that complement each other are selected using the color wheel. In traditional painting, red, yellow, and blue were adopted as the main, basic colors. These colors are also defined as pure colors, because they are not formed by mixing other colors. The secondary color group consists of colors formed by mixing the three primary colors. This includes green, orange, purple colors. By mixing each of these six colors with its neighbor, six newer colors are obtained, which form the third group.

Rəyçi: baş müəllim Rəsulova Elnarə

Təsviri incəsənət kafedras 06 fevral 2024-cü il tarixli iclasın 07 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 09 fevral 2024-cü il